

A NYELVŐR POSTÁJA

A gasztronómia Puskás Öcsije kifejezés azt jelenti, hogy valaki olyan kiemelkedően jó séf, mint amilyen kiemelkedő labdarúgó volt Puskás Öcsi?

Ez tulajdonképpen egy sajátos metafora, ugyanis azonosítás, összehasonlítás történik, az ismert tulajdonnév a még ismeretlen személyt kiemeli, annak a jelentőségét erősíti, fokozza, jelen esetben egy séfét. (A jelenség dalszövegekben is előfordul, gondoljunk csak az Apostol együttes Nekem a tenger a Balaton című dalára! Ebben az esetben a Balaton értékét emeli ki a következőképpen: van olyan nekünk a Balaton, mint a tenger. Ugyanilyen a retró sláger címe: Nekem a Balaton a Riviéra.) A jelenség neve: antonomázia ~ másként való megnevezés (Balázs 2021: 215), illetve Voigt Vilmos fogalmával: attributív frázis, Grétsy László javaslatára: névfelidézõ szókapcsolat, Kemény Gábor megnevezésével: körülíró metafora (Balázs 2020). Más esetekben az értelmezést szolgálja ez a szerkezet, mint egy értelmezõ jelzõ, így szerepel a következõ példákban a második tag: Benzema, a franciák Messije. Tehát a labdarúgó-világ bajnokságon a francia válogatottban olyan fontos szerepet játszott Benzema, mint az argentinok csapatában Messi. Ugyanilyen a következõ: Eino Leino, a finnek Petõfije. Eino Leino Petõfihez hasonló tehetségû, nagyságû, ismertségû, jelentőségû finn költõ. Tehát az ismertebb segítségével történik a kevésbé ismert bemutatása, értelmezése, mint a következõ példában (legalábbis a fiatalabb korosztály számára): A beatkorszak X-faktora a táncdalfesztivál.

Az egyik szépirodalmi műre hajazó, ételleírásokat közlõ írás kifejezetten a humor jegyében alkalmazza ezt az eszközt. Óriási a kontraszt az azonosító és az azonosított között. Íme: „És azt sem tudta eldõnteni, vajon az õ tökfõzeléke a jobb, avagy Konczolffy Jonatáné, aki, mint tudjuk, a tökfõzelék Paganinije.” „Na most, ha igaz a megállapítás, amely szerint Konczolffy Jonatán a tökfõzelék Paganinije, akkor hirtelen nem is tudnám megmondani, Oborzil mije a húslevesnek. Mondjuk a Yehudi Menuhinja?”

A Magyar Nemzet 2019. november 30-ai számában Metszéspontok címmel jelent meg egy könyvajánló, amely Pálfy Margit színmûvész életútját mutatta be. Az írás így kezdõdött: „Pálfy Margit színmûvészt, elõadómûvészt a versmondás Antigonejának, Piafjának, nõ-Latinovitsának is nevezték, õ azonban a pódium munkásának tarja magát.” Itt hasonlóképpen azonosítás történt. Az alapja metafora, hiszen a különbözõ személyekkel történõ áttételes azonosítás.

Idesorolandók azok a példák is, amelyek során a hasonlítás, az azonosítás úgy történik, hogy a *magyar* jelzõt kapja meg egy név. Például a magyar Balzac Kemény Zsigmond, mivel Kemény Zsigmond Férj és nõ címû regényén Balzac hatása érzõdik a probléma választását és feldolgozását illetõen. A magyar Bismarck Tisza Kálmán. Karikatúra is született Tisza Kálmán és Bismarck egyidejû bukásáról. A magyar Petrarca Janus Pannonius, hiszen mindketten a reneszánsz költészet jegyében alkottak. A magyar Walter Scott Jósika Miklós, mivel a skót író volt a magyar író példaképe. Nagyot ugorva az idõben: Fa Nándor, a magyar Magellán. Az pedig természetesen

csak a humor kedvéért hangzik el egy szórakoztató műsor végén, hogy Beethoven a zene Mozartja, hisz mindkettő egyformán ismert és jelentős.

A magyar nyelvre locsi-fecsi prezentációnak fordított pecha kucha prezentációs technikát magyarul kis kezdőbetűvel (pecha kucha prezentáció) vagy nagy kezdőbetűvel (Pecha Kucha prezentáció) kell írni?

A kifejezés japán eredetű, és azt jelenti, hogy csevegni, dumálni. Magyarul ezt a prezentációs formát *locsi-fecsi*nek is szokták nevezni. Ezt a módszert 2003-ban Tokióban fiatal iparművészek találták ki azért, hogy a gyakran unalmas, lassú és érdektelen prezentációktól eltérő módon mutassák meg magukat, így felkeltve a közönség érdeklődését. A *Pecha Kucha* olyan előadási mód, ahol az előadó 20 diát mutat be, és mindegyik képkockáról 20 másodpercet beszél: a diák automatikusan váltanak, így egy előadás 6 perc 40 másodperc hosszú. A tulajdonnévi formát javasoljuk: *Pecha Kucha-prezentáció* (a *PowerPoint-prezentáció* mintájára). Magyarításaként pedig inkább a villámelőadás szót véljük megfelelőnek, mint ahogy a következő mondatban szerepel: „A világ több mint 1000 városában vannak már Pecha Kucha Night nevű rendezvények, ezeken különböző »villámelőadásokat« tartanak.”

Hogyan írjuk helyesen? Megismerttem az én Cseh Tamással vagy Cseh Tamás-ommal?

Az AkH. 161. szabálypontjának második bekezdése a következő: „De ha a személynév két vagy több különírt elemből áll, akkor megtartjuk az eredeti nagy kezdőbetűket, s a név utolsó tagjához kötőjellel kapcsoljuk a képzőt, például: *Eötvös József-i* (iskolareform), *Széchenyi István-i* (elképzelések), *Csokonai Vitéz Mihályos* (verselés).” A 162. szabálypont pedig az alábbi tartalmazza: „A *-k* többesjelet közvetlenül kapcsoljuk a személyneveknek általában változatlan, nagy kezdőbetűs formájához, például: az *Árpádok*, a *Kisfaludyak*; a *Kossuthok*, a *Petőfik*, a *Táncsicsok* (kora); az *Ady Endrék* és *József Attilák* küzdelmei.” Az *-m* birtokos személyrag, illetve *-jel*, ezért közvetlenül kapcsoljuk a tulajdonnévhez, ugyanúgy, mint a *-k* többesjelet. A helyes írásmód: „Megismerttem az én *Cseh Tamással*.” Ellenben ha a jel vagy a rag a képző után áll, akkor már kötőjellel kapcsolódik: „A dalai olyan *Cseh Tamás-osaknak* tűnnek.”

Így írjuk-e helyesen: Peugeot-t vettünk?

Sok idegen eredetű tulajdonnév végén van hangérték nélküli (ügynevezett néma) betű. Ezekhez kötőjellel kapcsoljuk a toldalékot, így a *t* végű idegen, főleg francia tulajdonnevekhez a *-t* tárgyragot is. Helyesen írva: *Peugeot-t* és *Reanult-t* vettünk, a színházban megnéztük a *Godot-t*, tegnap *Maupassant-t* és *Diderot-t* olvastam.

A *licenc*, *licenz* vagy *liszensz* a helyes ejtés- és írásmód?

A *licenc* a német *Lizenz* [licenc] átvétele, ezért van benne eredetileg [c]. Ugyanakkor az angol kiejtése [lájpszönsz], tehát a *c* itt *sz*-nek ejtendő annak ellenére, hogy az angol *licenc* a latin *licentia* [licencia] szóból ered, ez a jogi szövegekben *licencia* formában is használatos, a köznyelvben azonban a rövidült német forma a természetes (Balázs 1992, 2000). Négyféle ejtés és azt tükröző írásmód fordul elő a neten: helyesen a *licenc* (4.430.000), a *licenz* (378.000), a *liszensz* (34.300), sőt létezik a *liszenc* (9970) alak is. Mássalhangzós végű tőhöz járulva a *-val/-vel* és a *-vá/-vé* rag *v* eleme a szótó végű mássalhangzójával azonossá válik (hasonul hozzá); ezen alakok előfordulási számát is megnéztük: a helyes írásmód a legtöbb, *licenccel* (108.000), a *licensszel* (27.000) és a *liszensszel* (19.000) jóval kevesebb. A szó végén ejtett *sz*-nek hangtani, hangképzésbeli okai is lehetnek. Az *n* nazális folyamatos zárja után nem tudjuk a *c* affrikáta (zár-rés hang) első képzésmozzanatát újra megalkotni, zár után újabb zárt, hanem csak a rést, így az a *c*-hez legközelebb álló réshanggal helyettesítődik, az *sz*-szel. A szó végi *sz* hatására pedig a szó belseji *c* is *sz*-szé változott: *liszensz*. A jelenlegi helyesírás szerint a *licenc* a helyes írásmód (MHSz. 341).

Szakirodalom

- Balázs Géza 1992. *Idegen szavak és nevek használata és kiejtése. Tanácsok a rádió munkatársai számára*. Magyar Rádió Nyelvi Bizottság.
- Balázs Géza 2000. *Médianyelv. Az igényes sajtó/média nyelve*. Magyar Rádió. Budapest.
- Balázs Géza 2006. A magyar frazémák szövegtipológiája. In: Mártonfi Attila – Papp Kornélia – Slíz Mariann (szerk.): *101 írás Pusztai Ferenc tiszteletére*. Argumentum Kiadó. Budapest. 547–59.
- Balázs Géza 2020. A megelevenítés mint jelentésbővítés antropológiája. In: Nyomárkay István – Nagy Sándor István (szerk.): *Etimológia és jelentésfejlődés*. MTA Modern Filológiai Társaság. Budapest. 22–30.
- Balázs Géza 2021. *A művészet és a nyelv születése*. MNYKNT–IKU. Budapest.
- Magyar helyesírási szótár* 2017. Akadémiai Kiadó. Budapest. (MHSz.)
- A magyar helyesírás szabályai* 2015. Akadémiai Kiadó. Budapest. (AKH.)

Minya Károly
nyelvész, főiskolai tanár
Nyíregyházi Egyetem, Nyelv- és
Irodalomtudományi Intézet
E-mail: minya.karoly@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2421-3558>